

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ Ι'

ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1986

ΤΕΥΧΟΣ 46

«...Ο ΝΟΜΟΣ ΑΝΑΓΚΗΣ»

Είναι διάχυτη η εντύπωση ότι χαλάρωσαν οι ρυθμοί στην εκπαίδευση. Κανένας λένε όσοι υποστηρίζουν αυτή τη θέση, δε λογαριάζει κανέναν: τρίζει από τη βάση της ιεραρχίας η κλίμακα και κινδυνεύει να σωριαστεί σε ερείπια. Πείρα, ηλικία, βαθμός, γνώση, επιστημοσύνη δεν υπολογίζονται. Όλοι στρέφονται εναντίον όλων: α) οι σχολικοί σύμβουλοι, και μάλιστα οι αρχαιότεροι από αυτούς, που είναι και οι «εμπειρότεροι», ισχυρίζονται ότι οι επιστημονικοί και οι διδακτικοί τους σχεδιασμοί δεν πραγματοποιούνται, αφού δε συνοδεύονται από τον έλεγχο και την αξιολόγηση — αποδυναμώθηκε, λένε, ο σύμβουλος και, γι' αυτό, μαιριά στέκεται στο περιθώριο της σχολικής ζωής με αδυνατισμένη τη φωνή του, όσο και αν κάποτε αυτή είναι «σοφή» και συνετή· β) οι προϊστάμενοι των διευθύνσεων και των γραφείων αγανακτούν με την έλλειψη οργανωτικής υποδομής και με την τάση των διευθυντών και των καθηγητών των σχολείων να μην αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την επίλυση και των πιο απλών ακόμη προβλημάτων του σχολικού τους χώρου· γ) οι διευθυντές των σχολικών μονάδων με τη σειρά τους παραπονούνται ότι η εξουσία τους είναι ισχνή και δεν μπορούν να λειτουργήσουν, αφού κανένας δεν είναι διατεθειμένος να σεβαστεί το ρόλο τους: οι καθηγητές, λένε, συνεπικουρούμενοι και από κάποιους κατ' όνομα συνδικαλιστές, παραμένουν ελάχιστο χρόνο στο σχολείο, ανταποκρινόμενοι μόνο στο ωράριο της διδακτικής πράξης, ενώ μένουν αδιάφοροι μπροστά στα πολλά και ποικίλα εγγενή προβλήματά του, καθώς και σε κείνα που καθημερινά αναφύονται από τη σχολική πράξη: οι σύλλογοι δε συναισθάνονται τις υποχρεώσεις τους, δεν δραστηριοποιούνται, δεν αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους: ο ρόλος τους περιορίζεται στο να αποδυναμώνουν τη θέση του διευθυντή, χωρίς να αναπληρώνουν οι ίδιοι το κενό εξουσίας που δημιουργείται· δ) οι καθηγητές πάλι παραπονούνται ότι μένουν βοήθητοι στο δύσκολο έργο τους: η πολιτεία, λένε, δε φροντίζει για την υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων: οι σύμβουλοι νοθεύουν το νέο θεσμό με κατάλοιπα παρωχημένων εποχών, αφού δεν μπορούν

να λυτρωθούν από την αλαζονεία της εξουσίας: οι προϊστάμενοι των γραφείων, ερμηνεύοντας με στενότητα πνεύματος τους νόμους, δεν κατανοούν τα προσωπικά τους προβλήματα, με αποτέλεσμα να μην τους διευκολύνουν με πιο λειτουργικές τοποθετήσεις: οι μαθητές ελευθεριάζουν ολοένα και περισσότερο, πικρακλίνοντας από τους κανόνες της μαθητικής συμπεριφοράς: τα μαθητικά συμβούλια είναι κρηνητικά για το έργο του σχολείου, αφού υπάρχουν μόνο για τις εκδρομές και για την κάλυψη των απροσάρμοστων μαθητών...

Και ο χορός καλά κρατεί μέσα σε ένα κλίμα σύγχυσης, εύκολης μετάθεσης των ευθυνών, κριτικής ευφορίας και φλύαρης δεοντολογίας, όπου οι άγευστοι παιδείας, μακάριοι στην άγνοιά τους, θορυβούν ανεύθυνα προτείνοντας, καθώς δεν είναι σε θέση να υποψιαστούν το βάθος και την ποιότητα του προβλήματος, εύκολες (φασιστικού, νεοφασιστικού και λαϊκίστικου συνήθως χαρακτήρα) λύσεις, ενώ στέκονται βουβοί και στοχαστικοί οι συνετοί μετρώντας την ουσία του και αναζητώντας την παιδαγωγική του θεραπεία.

Λοιπόν, η χαλάρωση στην εκπαίδευσή μας, αν τελικά δεχτούμε τις Κασσάνδρες, δεν είναι ούτε για λόγια του ανέμου και του ποδαριού, ούτε και για υστερικές ομιλογίες. Είναι ένα φαινόμενο των πολιτειών, όταν μάλιστα αυτές κπαλλάσσονται από ολοκληρωτικά καθεστώτα και αναδύονται στο φως της ελεύθερης ζωής. Τότε κατά τη δημοκρατική τους λειτουργία η περισσότερη δημοκρατία ερμηνεύεται συχνά και από πολλούς ως περισσότερη ασυδοσία κι αυτό κάποτε παίρνει διαστάσεις βιολογικού/κοινωνικού φαινομένου που ολοένα απλώνει και προσβάλλει κάθε οργανισμό, και μάλιστα όταν αυτός παρουσιάζει σχετική προδιάθεση. Έλειψε, βλέπετε, από τον τύπο μας η δημοκρατική αγωγή. Εκατόν πενήντα χρόνια τώρα δυστυχείς συγκυρίες, εγγενείς και διεθνείς, καταταλαιπώρησαν το σκάφος της δημοκρατίας είγνοντάς το από στέγνα σε στέγνα. Έτσι δεν δόθηκε ο χρόνος, αλλά και ούτε οι συνθήκες δημιουργήθηκαν, για ένα ωρίμασμα, που, μέσα από ελεύθερες πολιτικοκοινωνικές σχέσεις, θα οροθετούσε τη δημοκρατική συμπεριφορά του πολίτη, ώστε αυτός να συνειδητοποιήσει ότι το μέγιστο έρεισμα μιας δημοκρατικής πολιτείας είναι η αποδοχή και ο σεβασμός κάποιων αξιών, χωρίς τις οποίες δε θεμελιώνεται πρόοδος. Μόνον έτσι, μέσα δηλαδή από δημοκρατικά βιώματα και όχι απλώς από δημοκρατικές διαδικασίες, θα του γινόταν συνείδηση και ο σεβασμός προς την ιεραρχία και την πειθαρχία. Θα έφτανε τότε, κι αν ακόμη δεν υπήρχαν οι αξίες αυτές, να τις ερεύρει/ανακαλύψει/κατασκευάσει, για να θεμελιώσει πάνω τους την πολιτεία του, την κοινωνία του, την εκπαίδευσή του.

Επομένως: αν αυτά έτσι είναι, και είναι, τότε τα μέτρα που θα θεραπεύσουν την έκρηξη της απειθαρχίας και της αταξίας δε θα πρέπει να είναι τα γνωστά, αυτά δηλαδή που χρησιμοποιήθηκαν ως τώρα στην ελληνική

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

εκπαίδευση και που αποσκοπούσαν στην επιβολή μιας εξωτερικής πειθαρχίας. Αυτά πρέπει να ομολογήσουμε ότι έχουν αποτύχει σε όλα τους τα σημεία. Ο τρόπος με τον οποίο επιβλήθηκαν η τάξη και η πειθαρχία φάνηκε ότι οδηγεί σε αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Το επιβεβαιώνει, χωρίς καμιά αμφιβολία, η σημερινή νεοελληνική πραγματικότητα. Δε λύνει, λοιπόν, ο παραδοσιακός τρόπος το πρόβλημα. Είναι μάταιο να αναζητούμε σ' αυτόν τη σωτηρία. Αυτό σημαίνει ότι δε διδαχτήκαμε τίποτε από το παρελθόν και ότι θητεύουμε στον πιο στείρο βυζαντινισμό, στην πιο άγονη γραμμή που πέρασε από το θεοκρατικό Βυζάντιο στον ανατολίτικο τουρκικό σατραπισμό και από εκεί στον ελληνικό κοτσαμπασιδισμό και στον γερμανοβουναρικό αυταρχισμό. Είναι η γραμμή που γέννησε στη χώρα μας ένα τέρας με δύο φύσεις, την έπαρση και την υποκρισία. Έτσι ο ίδιος άνθρωπος τη μια στιγμή υποκρίνεται μπροστά στον ισχυρό, ενώ την άλλη δείχνει τα δόντια του γεμάτος κοτσαμπασισμό στον αδύνατο. Αγγελικό και μαύρο φως. Αυχημένο ταλάντεμα στη νύχτα και στη μέρα. Είναι αλήθεια πως ύστερα από λήθαργο αιώνων «εξυπνήσαμε μ' ένα κεφάλι βαρύ». Και δεν ήταν εύκολο να βρούμε τον εαυτό μας. Τον ζητήσαμε εκεί που δεν ήταν. Ύστερα πέσαμε και θύματα του αρχαίου κλέους μας και μιας ξένης επιβουλής που μας ήθελε, για να τροχίζει πάνω μας τα δόντια της. Διεθνείς συγκυρίες, αλλά και δικές μας απερισκεψίες, μας εμπόδισαν να ανακαλύψουμε τις αρετές μας και να ιχνογραφήσουμε τις μορφές της δικής μας δημοκρατικής ζωής: στον πολιτικό βίο, στον κοινωνικό, στον επιστημονικό, στον καλλιτεχνικό, στον εκπαιδευτικό και αλλού. Αποτελέσματα της ατροφικής ανάπτυξης του νεοσύστατου κράτους και της παραχαραγμένης βούλησης του λαού υπήρξε η δημιουργία πλήθους θεσμών που με το χρόνο αποδείχτηκαν κακοήθεις παραμορφωτικές νεοπλασίες. Αποδείξεις υπάρχουν πολλές.

Το λόγο, όμως, έχουν τα κείμενα: Γράφει ο βαυαρός πρεσβευτής στο Λονδίνο Celio στους πατριώτες του που σχεδιάζουν τους νέους θεσμούς στην Ελλάδα. «Η νέα βασιλεία, δια να εδραιωθεί εν Ελλάδι, πρέπει να επιβληθεί δι' όλου του όγκου, δι' όλης της εξωτερικής επιδείξεως, ήτις δύναται να καταπλήξει τα πλήθη, διότι οι Έλληνες είναι λαός ανατολικός, επί τέσσαρας αιώνας συνηθίσας να προσκυνεί τον κατακτητήν. Ο βασιλεύς πρέπει να αντικαταστήσει τον σουλτάνον εν Ελλάδι και οι διοικηταί του να ώσιν οι διάδοχοι των πασάδων διότι άλλως οι Έλληνες δεν εννοούσι την εξουσίαν, άλλως δεν την εγνώρισαν».

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι την εποχή που περιγραφόταν το θεσμικό διοικητικό πλαίσιο του νέου κράτους ανατολικός σατραπισμός και βόρειος αυταρχισμός συμμαχούν και αγκυλώνουν το λαό στην υποτέλεια. Δεν τον αφήνουν, έτσι, να ενεργοποιήσει τις υπάρχουσες «δυνάμεις» μέσα του πατρογο-

νικές αρετές για αυτοδιοίκηση και δημοκρατία. Του επιβάλλουν τη δική τους βούληση, τον καταδικάζουν στο περιθώριο της πολιτικής και πολιτειακής ζωής και, επικαλούμενοι την πειθαρχία, την ιεραρχία και τα μεγάλα συμφέροντά του, αποφασίζουν εκείνοι για τη ζωή του και το Κράτος του. Γίνεται, δηλαδή, ξένος στο σπίτι του. Αυτός δεν έχει παρά να πειθαρχεί, ώσπου να ωριμάσει, σαν να ήταν το ωρίμασμα αποτέλεσμα εντολών και όχι απόρροια της διαλεκτικής του πορείας μέσα στο χωροχρόνο.

Η ιστορία, βέβαια, αυτή έγινε παράδοση και έφτασε έως εμάς, για να διχάζει κάθε φορά τους πολίτες και να τους μεταβάλλει συχνά σε επηρμένους και μόνους υπεύθυνους (!) κυβερνήτες από τη μια και σε υπηκόους και ανεύθυνους (!) υποκριτές από την άλλη.

Συμπέρασμα: Ναι, λοιπόν, στην πειθαρχία, ναι στην ιεραρχία, ναι στους σύντονους ρυθμούς της εκπαίδευσης. Κανείς δεν αντιλέγει. Το πρόβλημα, όμως, βρίσκεται αλλού: για ποια πειθαρχία μιλούμε, για ποια ιεραρχία, για ποιους ρυθμούς και για ποια εκπαίδευση. Αν όλα αυτά πραγματώνονται μέσα σε τέτοιο κλίμα, όπου οι συνεργάτες δεν μεταβάλλονται σε ελεγχτές και ελεγχόμενους, όπου ο φόβος και η απειλή δεν αιωρούνται «επί τας κεφαλάς των αδυνάτων» και δεν εξανεμίζουν την αγωγική πράξη, όπου δε λειτουργεί το σύμπλεγμα αγά-ρα-γιά που μάστιζε ως χτες την εκπαίδευσή μας, όπου οι διοικούντες δεν παριστάνουν τους Ηρακλείς της πολιτείας και όπου η εκπαίδευση δε στηρίζεται στα αμφίβολα πόδια του ελέγχου παρά στις στέρεες βάσεις της ελεύθερης και, γι' αυτό, υπεύθυνης και, γι' αυτή, δημοκρατικής και, γι' αυτό, γόνιμης συνεργασίας, ΤΟΤΕ έχει καλώς. Αλλιώς, αν είναι να αναβιώσουν για μια ακόμη φορά τα θλιβερά περασμένα, για να καλλιεργήσουν πάλι το ψέμα και την υποκρισία, ΤΟΤΕ «εφρέτωσαν» τέτοιου είδους πειθαρχίες και ιεραρχίες. Είναι, εξάλλου, δοκιμασμένες, όπως είναι δοκιμασμένη και η εφήμερη αποτελεσματικότητά τους: μακροπρόθεσμα έχουν αποτύχει σε όλα τους τα σημεία. Για την ελληνική εκπαίδευση, τουλάχιστον, θα μπορούσε κανείς να το υποστηρίξει, αν και δεν υπάρχουν ειδικές έρευνες. Η εμπειρική γνώση, πάντως, λέει ότι ο Νεοέλληνας δεν είναι ούτε γενικότερα πειθαρχημένος στον κοινωνικό και στον πολιτικό του βίο, ούτε και ειδικότερα αρωσιωμένος στην εργασία και στο καθήκον. Ο αυταρχικός τρόπος με τον οποίο εκπαιδευτήρες φάνηκε ότι οδήγησε, μακροπρόθεσμα, σε αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Κι αυτά αποτελούν τις ηπιότερες μορφές εκδήλωσης ενός τέτοιου εκπαιδευτικού συστήματος. Γιατί υπάρχουν και χειρότερες, που υπερβαίνουν τα όρια της τραγωδίας, προς δόξαν, βέβαια, των συστημάτων αυτού του είδους. Κλασικό παράδειγμα η προπολεμική Γερμανία, όπου με την εφαρμογή αυταρχικών μεθόδων επιδιωκόταν η δημιουργία του νέου ανθρώπου-ρομπότ, που ανεγκέ-

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

φαλος ουσιαστικά, χωρίς δική του βούληση και σκέψη, γινόταν τυφλό όργανο της πιο στυγνής τυραννίας που γνώρισε η ανθρωπότητα. Τα αποτελέσματα μιας τέτοιας εκπαίδευσης τα δοκίμασε, φυσικά, ο κόσμος.

Μακάρι, λοιπόν, να λυνόταν τέτοια προβλήματα με τέτοιες μεθόδους. Θα ήταν τότε πολύ απλή υπόθεση η εκπαίδευση. Μια αυστηρή εγκύκλιος, ένα τρίξιμο των δοντιών, λίγες ποινές, και όλα θα είχαν καλώς, όπως «τον παλιό καλό καιρό» που ο υφιστάμενος δεν τολμούσε να σηκώσει κεφάλι και... η υποκρισία/κολακεία/δουλοπρέπεια και τα συμπαρομαρτούντα δημιουργούσαν την ψευδαίσθηση της ευνομούμενης πολιτείας.

Δεν είναι, όμως, έτσι. Δεν υπάρχει πια αμφιβολία ότι αυτή είναι μια άποψη αφελής και ξεπερασμένη την οποία εξακολουθούν να υιοθετούν μόνοι άνθρωποι άγευστοι Παιδείας. Πόσοι, όμως, από αυτούς τους «σκληρούς» των ημερών μας σκέφτηκαν ποτέ ότι χρόνια τώρα αυτός ο τόπος έτσι πορεύτηκε και έτσι δυστύχησε; Άμποτε να ήξεραν, τουλάχιστον, πόσο ασεβούν απέναντι και στην εκπαίδευση και στην πολιτεία των οποίων τη σωτηρία επικαλούνται.

Λοιπόν, να το πούμε για να τελειώνουμε: η έκρηξη της απειθαρχίας, της αδιαφορίας και του κλονισμού της ιεραρχίας στην εκπαίδευση δεν οφείλεται τόσο στην έλλειψη ελεγκτικής εκπαιδευτικής πολιτικής, που κι αυτή βέβαια χρειάζεται, όσο οφείλεται στους κραδασμούς που υφίσταται το εκπαιδευτικό οικοδόμημα εξαιτίας των κενών που δημιουργεί η απουσία ποιότητας από την εκπαίδευση. Αυτή, η ποιότητα, είναι που γεννάει και συντηρεί τους νόμους. Κι αυτή δεν επιβάλλεται με εγκυκλίους, αλλά καλλιεργείται μέσα σε κλίμα ελεύθερης και γόνιμης διαλεκτικής. Εξάλλου είναι γνωστό από τους αρχαίους, που έφτασαν έως αυτήν την ποιότητα: «Τοῖς μὲν δούλοις ἡ ἀνάγκη νόμος, τοῖς δ' ἐλευτέροις ὁ νόμος ἀνάγκη». Το μήνυμά του είναι σαφές και ουσιαστικό.